

„a tanítás is ipar, akárcsak az irodalom”
(Dreff János/Tóth Dezső)

46 Boldog Zoltán

HAJSZÁLNYIRA A HISZTITŐL

Dreff János/Tóth Dezső:

*Az utolsó magyartanár
feljegyzései*

Dreff János és Tóth Dezső közös alkotása, *Az utolsó magyartanár feljegyzései* egy személy két identitásának összeférhetetlenségéből születő szövegfolym, amely egy karkai áthallásoktól sem mentes átváltozás történetét meséli el. A tanári *féreglétből* a kiutat az íróvá válás jelenté, amely nemcsak egy személyes válság megje-

lenítésének tekinthető, hanem egy szakma apokalipszisé vázolja fel. A regény így egyszerre helyzetjelentés és fikció.

Helyzetjelentés, hiszen Tóth Dezső magyartanárként végigszenvedett mindennapjait Dreff János formálja regénnyé, amely a magyar közoktatás állapotáról érkező aggasztó felmérések miatt mégsem olvasható a fantázia szülte utópisztikus bravúrként. „Majdnem beledöglöttem, hogy két tanéven át úgy kellett tenni, mintha irodalmat tanítottam volna” – hangzik a vallo-más, amely az önfeladás sokszor megpendített húrjának egyik tételmondata. Az ehhez kapcsolódó bizonyítás kitar a regény végéig, számba veszi azokat a kényszerítő erőket, amelyek miatt lehetetlen ma magyart tanítani Magyarországon. Pontosabban Tóth Dezső nem hajlandó tovább folytatni azt a játéket, amelynek keretében oktatáspolitikai érak elhitették, hogy az irodalom nem más, mint „szerzők és a hozzájuk bilincselte műcímek, vagy az a jelentés, melyet nekem [értsd: a regénybeli tanárnak – B.Z.] kellene rájuk kattintanom”.

A konfessziót csak egy hajszál választja el a hisztitől, hiszen a panasz szélsőségesen személyes, néhol naplószerű és arcpirítóan őszinte („Az egész kibaszott hét szart sem ért”). A probléma jól ismert, már-már közhelyé silányított, vissza-visszatér PISA-felmérések és uborkaszazon idején a média örök gumicsontjaként. A hangsúly így az *utolsón* lehet, amely figyelmeztetés: nincs idő késlekedni, az utolsó magyartanár utáni pillanatban vagyunk. Ebből adódóan provokatív és botrányt szomjazó kiáltás, amely egyetlen megoldásként a kivonulást említi. Ezt a rendszerkritikai olvasatot hangsúlyozza Fűzfa Balázs is az *Irodalmi Jelenben* megjelent recenziójában: „Egy olyan magyartanár – olykor dühös és tehetetlen – töprengései ezek a szövegek (másképpen

szólva: ez a szövegáradás), aki tisztában van vele, hogy amiként eddig volt, úgy nem mehet tovább az irodalomtanítás, mert különben az is elveszik hamarost, ami ma még „maradék”-ként velünk van az elmúlt évszázadok irodalmából”. Majd egyértelműen kijelenteni: nem kíván ítélni a szöveg esztétikai értéke felett.

47

A szakmailag megalapozott nyavalygás hatástalansága, az elmaradó botrány újabb haszontalan érvként szolgálhat, hogy az irodalomtörténet tanításával agyonterhelt egykori kollégáknál és az oktatáspolitikánál is süket fülekre találnak a jól irányzott mondatok. Így a regénynek egyetlen esélye van, hogy túlélje önnön, felesleges helyzetjelentését: ha fontosabb szöveggé válik a megjelenített problémánál. Ha fontosabbá válik, mint saját, tálcán kínált olvasata.

Ez pedig azért is nehézkes kísérlet, mert *Az utolsó magyartanár feljegyzései* rengeteg szöveggel próbál párbeszédbe lépni, kiszánálva a finom áthallások, a direkt utalások és a pastiche-ok összes körmönfont lehetőségét. A kezdőmondat („Ma nem mentem iskolába.”) rögtön a *Sortalanságot* idézi, míg a fejezetek helyett tanórákra tagolt regény *Kivezetés a közoktatásba* című része a *Bevezetés a szépirodalom*ba kultikus gesztusát fordítja ki: a szépirodalom kínálta lehetőséggel egy azon kívüli problémára reflektál. De ugyanígy egyértelmű kapaszkodót ad a Füst Milán-regényre utaló *A feleségem története* című 5. és az *Iskola a láthatáron* nevet kapó 6. óra is az összekacsintásra méltónak talált profi olvasónak, hiszen a szöveg végig érezteti azt a műveltségbeli fölényt, amellyel az elbeszélő az összes regénybeli vagy regényen kívüli magyartanárral szemben rendelkezik.

Az intertextusokkal való posztmodern ügyeskedésnél sokkal érdekesebb az a hang, amellyel az egyes helyzetekhez (legyenek azok a megidézett szövegek vagy tanórai szituációk) fűződő viszonyát tisztázza a narrátor. Ez a hang pedig egy fölényesen flegma tónussal dolgozik, amely egy tanárhoz és a tanórai szituációhoz mérten szándékoltan, következetesen és szélsőségesen normasértő. Így aztán Dreff János a tanári *féregléthez* egy *féregnyelvet* társít, amely lebontja a közoktatásról szóló politikailag korrekt megszólalások kliséit. Provokatív próbálkozása azonban éppen azért van irodalmilag halálra ítéelve, mert az előbbivel ellentétben a magyar próza világától mindez nem idegen. Ám a regény nem áll meg a saját lazaságát bizonygató hang határánál, hanem éppen olyan elszántsággal gyürkőzik neki az önmaguk szépségében fürdő, túlbujánzó, nyakatekert mondatoknak. Így a feljegyzések néhol a nyelvbe menekülést dokumentálják, hiszen „a tanárnak a szavakon kívül nincsenek, és nem is lehetnek cimborái”. Ez az egyetlen kapocs a tanár- és író-lét között, ez az anyag, mellyel mindkettő dolgozik.

Új Forrás 2011/5 – Boldog Zoltán: Hajsza!nyira a hisztitől
Dreff János/Tóth Dezső: Az utolsó magyartanár feljegyzései

A *féregnyelv* azonban maga is képes átváltozni. Az egyes fejezetek remekül idomulnak a megidézett szövegek stílusához, így tudja például az öszödi beszédet hitelesen parafrázálni a végzős diákoknak szóló fiktív intelem. Emiatt válhat a Hamletet, a 24 című filmsorozatról ismert Jack

48 Bauert *Az átváltozás* című Kafka-elbeszélés szüzséje alapján össze-
mosó rész a regény egyik bravúros alfejezetévé. Csakúgy, mint egy Jancsó-film forgatókönyvéből a tanórába csöppenő Kapa és Pepe párbeszéde. A kulturális mozaikok csak halmozódnak, miközben a regényen végigvonuló Tandori-rajongás jócskán meghintve egy korántsem mellékes Pessoa-, Rejtő Jenő és Nádas Péter-kultusszal, a *Prae*-re, az *Ulysses*re, valamint az előbb említett 24-re utaló szerkezet már olyan irányba nyitja meg az értelmezéseket, amelyek akár önkényes szellemi erőfitogtatásnak tűnhetnek. Ezt erősíthetik azok az elidegenítő megoldások, melyek vizuális kihívásként állnak az olvasó előtt. Ilyennek tekinthető a nemi szervével játszó férfi fényképe, melyet rögtön a *Kalligram* főszerkesztőjének, Mészáros Sándornak a fiktív mentegetőzése követ, végül az „ondófondue laza mimikrije” zárja a sort.

A többször átváltozó *féregnyelv* a szövegszerű megoldásokon túl vizuális perverzióba hajlik, így az előbb említett intellektuális bravúr akár intermediális maszturbációnak is nevezhető. Ez a megjelölés pedig az olykor önértelmezésbe hajló részek irodalomtudományos szakkifejezésekkel megspékelt nyelvezetétől sem idegen.

Az elidegenítés és az olvasóval folytatott vizuális kísérlet mélypontjának a 18. óra TD címet viselő fejezete nevezhető, ahol a lineáris olvasással ellentétes irányban közölt szöveg nem kevés erőfeszítést kíván a befogatótól, hogy részese lehessen egy újabb, Tandorihoz kapcsolódó vallomásnak. Legbugyutább típusához pedig a bekapcsolva felejtett caps lock és a főszöveget kitararó és ezáltal annak helyét átvevő cédulák tartoznak.

Ez a perverzió azonban a képiségtől elszakadva is többször megjelenik, például *A kolleganóm segge* című 8. órában: „A kolleganóm segge orbitális élmény. Orbitális, nem orális. Szétültetlek, fiam. Nem röhög!” Ha a fenti részt poétikai kísérletként olvassuk, és a test-kérdés unásig reflektált problémakörébe próbáljuk utalni, akkor egészen lesajnáló olvasatok születhetnek. Ha viszont a tanári létből fakadó etikai megközelítést alkalmazunk, akkor a pedagógus-kép provokatív demoralizálásának szemtanúi lehetünk. Azaz: a tanárban megmozduló nemi ösztönök először a kolléganő, később a diáklányok láttán, majd pedig a hozzájuk fűződő viszony alakulása során tartalommal tölthetik fel a *féreglét* kifejezést. Tóth Dezső, de még Dreff János sem próbál meg erkölcsi értelemben rokonszenves lenni. És talán éppen ez az őszinte gesztus teheti szimpatikussá az olvasónak, aki dr. House figurájának lenyomataként akár az egyik leghitelesebb vonását ismerheti fel

a hiszti határán táncoló kétarcú nyelvzsonglőrnek. Bár az is könnyen feltételezhető, hogy sokaknál éppen ez válhat elidegenítővé. Az olvasónak pedig döntenie kell: amorálisnak vagy immorálisnak tartja a megszólalót.

Talán az előbbieken alapján sem meglepő, hogy a szöveg nehezen tudja magát berekeszteni, és jóval túl a tartalomjegyzéken úgy ér véget, akár egy díszkiadású DVD: extrákkal. Dreff túlórázik, hiszen leszámolt Tóth Dezsővel, elszámolt a posztmodern poétika összes fogásával. Az olvasóval vajon (le)számolt-e? És ki egyáltalán az olvasó? Az ideje-sincs-magyartanár? A kívülálló értelmiségi, aki ismét bólint egyet tehetetlenül, vagy elbűvöli a valódi kérdéseket elfedő regénynyelv? Az utalások nagy részéből keveset értő diákok? Vagy éppen a kritikus, akinek feldobják a labdát, és egyetlen dolga: megítélni, hogy Dreff János íróvá avatta-e magát? A kivonulás erős, hatásos és színpadias. A lelépő (fő)hősszé emelkedik. De mi lesz a Dreff mellett egyre inkább mellék-szereplővé váló magyartanítással? Vajon képes lesz-e az átváltozásra?

Új Forrás 2011/5 – Boldog Zoltán: Hajszalynira a hisztitől
Dreff János/Tóth Dezső: Az utolsó magyartanár feljegyzései